

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v041.2023.10>

А. І. Петранюк

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5009-4795>

аспірант кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИЗУ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОМУ СВІТІ

Постановка проблеми. «Сьогодні, – писав у 1980 році Е. Тоффлер, – висока й потужна хвиля накопилася на більшу частину світу, утворюючи нове, часто дивне, навколишнє середовище, в якому доводиться працювати, розважатися, одружуватися, виховувати дітей або йти на пенсію. У цій заплутаній ситуації бізнесмени плывуть проти вкрай нестабільної економічної течії; політики переживають карколомні падіння й злети своїх рейтингів; університети, лікарні та інші установи ведуть майже безнадійну війну з інфляцією. З гуркотом розпадаються системи цінностей, а рятувальні човни сім'ї, церкви й держави ось-ось потонуть, закручені в бурхливому вирі подій» [28, с. 15].

Означені політичні та соціокультурні трансформації, на думку Е. Тоффлера, знаменували народження цивілізації, що «несе в собі нові форми сімейного побуту, інші стилі роботи, кохання і життя, нову економіку, нові політичні конфлікти; і, крім усього, іншу свідомість» [28, с. 24]. Нестабільність, спричинена тотальними світоглядними зрушеннями, за твердженням ученого, проявляється й на рівні особистості, цінності та життєві стратегії якої почали втрачати колишній потенціал, вимагаючи від неї пошуку нових світоглядних орієнтацій. На допомогу їй у хиткій соціокультурній ситуації прийшли психотерапевти, різноманітні гуру та численні релігійні організації, які, захопившись прибутковим бізнесом, нерідко забували про саму людину.

Становище людини істотно не змінилася й після стрімкого поширення у 90-х рр. ХХ ст. комп'ютеризованих інформаційних та комунікаційних технологій і, зокрема, Інтернету. Навпаки, виникнення мережі, як глобальної електронної комунікаційної системи, істотно видозмінило усталені форми соціальної взаємодії, тим самим породивши велику кількість надзвичайно фаталістичних прогнозів про розмивання національних кордонів, про розпад соціальності, про соціальну дистанцію, що породжувала цілу низку загрозливих для людини явищ. До прикладу можна згадати перестороги про ріст соціальної ізоляції у процесі поширення інформаційно-комунікаційних технологій, про втрату людиною стабільних життєвих підвалин і множинну ідентичність, про фальшиві ідентичності, про дегуманізацію та знеособлення людини та багато іншого. Кожне з таких застережень так чи інакше торкалося загальної проблеми – кризи особистісної ідентичності, як основної антропологічної проблеми інформаційно-мережевого світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зміни, спричинені стрімким поширення інформаційних та комунікаційних технологій, вже неодноразово ставали предметом наукового дослідження. В цьому контексті насамперед хотілося б згадати фундаментальні праці Д. Белла [3], З. Бжежинського [4], Й. Масуди [18], Е. Тоффлера [28], у яких були запропоновані перші узагальнення цивілізаційних трансформацій кінця ХХ ст. та окреслені проекти майбутнього суспільного розвитку. Не менше уваги згадані дослідники приділили й змінам у душі самої людини у висліді трансформації виробничих відносин та засобів міжособистісної комунікації. Вже найближчим часом вони очікували стрімкої девальвації визначених індустріальним виробництвом зразків життя, а відтак і кризи особистісної ідентичності [28, с. 344].

Попри низку раціональних висновків щодо перспектив особистісного самовизначення людини у висліді намічених цивілізаційних зрушень, усе ж не варто забувати, що для теоретиків постіндустріального суспільства антропологічна проблематика залишалася другорядною. В інтелектуальному дискурсі другої половини ХХ ст. цю прогалину спробували заповнити широко відомі сьогодні філософи-постмодерністи – Дж. Дельоз [8], Ж. Ліотар [16], М. Фуко [30] та ін. Гостро відчуваючи зміни у соціокультурній ситуації, а саме: скептицизм у сприйнятті панівних ідеологій, відчуття «кінця історії», сумнів у користі прогресу, невизначеність, спричинену стрімким розвитком інформаційних технологій, – вони зосередили свою увагу на розробці програм і стратегій, які не будуть поневолювати людину, проте зможуть стати дороговказом на шляху особистісного самоозначення. Виступивши проти антропологічних ідеалів світського гуманізму, постмодерністи висунули на перший план децентровану людину, що перебуває на межі різних ідентичностей і позбавлена інтенції на сталість, цілісність та завершеність.

Сформований постмодерністами антропологічний проект розкрив соціальний вимір особистості та показав, що вона може формуватися та розкривати свій внутрішній потенціал поза тілесним та територіальним контекстом у процесі діалогу з рівнозначним їй Іншим. Та реалізація цього завдання не була простою – міцна вкоріненість у суспільній свідомості ідеалів Модерну, відсутність заданих світоглядних та ціннісних орієнтацій породжували відчуття внутрішньої

нестабільності й соціального хаосу, що врешті й спричинило пошук нових сенсів та стратегій особистісного самовизначення.

У контексті нашого дослідження, не менш цікавими за роботи постмодерністів, видаються наукові розвідки Дж. Енсіса [1], З. Баумана [2], Е. Найта і С. Саксбі [13] М. Кастельса [15], І. Плога і Дж. Придмора [21], Дж. Ремо [24] та ін. Згадані зарубіжні науковці поставили широке коло проблем пов'язаних з процесом особистісного самовизначення у мережевому світі, водночас не уникаючи центральної для сьогодення теми кризи особистісної ідентичності, спричиненої опосередкованою технологіями комунікацією. Вона, на думку низки названих нами вчених, стала логічним наслідком стрімко зростаючого занепокоєння, з одного боку, незахищеністю величезного масиву особистої інформації, а з іншого – спотворенням ціннісної системи людини.

Згадані проблеми, як свідчать праці Ф. Влащенко [5], І. Гояна [6], І. Данилової [7], О. Дзьобань [9], А. Лісовенко [17], С. Сторожук [25], Н. Кривди [26] та ін., залишаються на маргінесі уваги українських науковців. У своїх дослідженнях вони зазвичай послуговуються базовими принципами постмодернізму, займаючись вивченням впливу мережевих форм соціальної взаємодії на особистісне самовизначення. За такого підходу, опосередкована інформаційними технологіями комунікація розглядається як прояв симуляції, позбавленої розрізнення між знаком-образом і знаком-референтом. Популярність такого підходу сприяла поширенню у суспільній свідомості різноманітних засторог щодо можливих негативних наслідків мережевої комунікації і для особистісного самовизначення і для психічного здоров'я людини.

Попри чималий масив наукових розвідок присвячених дослідженню різноманітних аспектів особистісного самовизначення в інформаційно-мережевому просторі, наразі немає підстав говорити про зниження суспільної уваги до цієї тематики. Нестабільний, динамічний та відкритий світ сьогодення пропонує людині широкі можливості для особистісної та соціальної самореалізації, та втілити їх вдається не кожному, що нерідко породжує кризу особистісного самовизначення та позначається на психічному здоров'ї людини. З огляду на досить неоднозначний вплив інформаційно-мережевого простору на ідентичність людини, мета нашої роботи полягає у розкритті основних векторів впливу опосередкованої мережевими технологіями соціальної взаємодії на самовизначення особистості.

Основна частина. В опублікованій у 2001 році роботі «Індивідуалізоване суспільство», З. Бауман, досліджуючи особливості новоствореного суспільного життя, звернув увагу на різкий спалах наукового інтересу до теми ідентичності. Для тогочасних філософів, соціологів та психологів, як стверджує дослідник, «“ідентичність” стає призмою, через яку розглядаються, оцінюються та вивчаються багато важливих рис сучасного життя» [2, с. 121]. І це, як може здатися, на пер-

ший погляд, спричинено тогочасними цивілізаційними зрушеннями та становленням індивідуалізованого суспільства. Та, як відомо, сова Мінерви випростує свої крила лише опівночі, коли сонце вже зайшло і всі речі навколо не так добре освітлені. На наш погляд, ця загальновідома метафора дуже добре прояснює еволюцію наукового інтересу до проблеми ідентичності, що, як відомо, постала в інтелектуальному дискурсі за століття до виникнення «плинної сучасності».

Нагадаємо, що до теми самовизначення особистості одним із перших звернувся американський учений В. Джеймс. В опублікованій у 1890 році праці «Принципи психології» [12] дослідник широко послуговувався поняттям «самість», яке витлумачував як внутрішню несуперечність і навіть тотожність власного «Я». Його усвідомлення, як доводив В. Джеймс, відбувається на особистісному (тобто як власна сутність) та соціальному (або як соціальна репрезентація) рівнях, які у підсумку і формують ідентичність або цілісну особистість. Самою людиною вона сприймається як дещо незмінне й постійне, хоч насправді, як стверджує учений, ідентичність є безперервно змінним феноменом.

Не оминув своєю увагою проблеми самовизначення особистості й З. Фройд. У своїх дослідженнях він широко послуговувався терміном «ідентифікація», використовуючи його для пояснення деяких патологічних станів людини, а пізніше для трактування сновидінь та особливостей засвоєння дітьми моделей поведінки значущих для них дорослих. Зокрема, вчений витлумачував особистісну ідентифікацію як уподібнення дитини з представниками певної статі. Аналогічний процес, на його думку, відбувається і на колективному рівні, де проявляється через отождоєння людиною себе з лідером групи, тим самим сприяючи формуванню внутрішньої згуртованості останньої [29]. Загалом же, можемо сказати, що З. Фройд розглядав ідентифікацію як процес співвіднесення людини зі значущим Іншим на індивідуальному чи колективному рівнях.

Чимало уваги проблемі ідентичності приділили і представники неklasичної філософії. В цьому контексті доречно згадати Е. Гуссерля, який стверджував, що через трансцендентальну редукцію можна перейти до самототожної («чистої») свідомості як такої [19]. Дещо згодом, цей метод взяв за основу своїх філософських роздумів М. Гайдеггер і витлумачив ідентичність як єдність буття. У висліді цього, мислитель прийшов до висновку, що цілісність людини формує єдність двох незмінних суперечностей – буття й Іншого або життя і смерті. Втім така цілісність присутності у світі, на думку мислителя, притаманна не всім, адже буденна свідомість прагне втекти від питання про смертність, а тому губиться в повсякденні. Така людина, як стверджував мислитель, отождоєнює себе з сущим, тим самим перетворюючись сама і перетворюючи інших у взаємозамінні речі [11].

Роздуми та висновки М. Гайдеггера надзвичайно влучно схарактеризували реальність масо-

вого суспільства, втім не змогли уповні прояснити численні психологічні проблеми, що виникали перед зануреною в буденність людиною. Проживаючи «справжнє» чи «несправжнє» буття людина включається в комунікацію та різноманітні спільноти аби віднайти своє власне місце у світі інших людей. Нерідко, щоб стати невіддільною частиною суспільного цілого, їй доводиться приймати зовні нав'язані цінності та ідеали, навіть за їхньої цілковитої невідповідності їй власним життєвим планам та моральним підвалинам. Цю проблему, одним з перших помітив і ґрунтовно проаналізував американсько-німецький психолог єврейського походження Е. Еріксон. У роботі «Ідентичність: юність і криза» він репрезентував розвиток особистості як процес формування її ідентичності. В основі останньої, як стверджував дослідник, лежить «сприйняття самототожності та безперервності свого існування в часі й просторі, а також сприйняття того факту, що інші визнають її однотипність і безперервність» [10, с. 50]. Говорячи іншими словами, Е. Еріксон розглядав особистісну ідентичність як твердо засвоєний і особистісно прийнятий образ себе в усьому багатстві відносин особистості з навколишнім світом, відчуття відповідності та стабільності власного «Я» незалежно від соціокультурних змін чи будь-якої ситуації.

Звісно, учений добре розумів, що гармонійні стосунки людини з суспільством не легко вибудовуються, особливо в поворотні моменти її життя. Зважаючи на це, Е. Еріксон розділив життя людини на стадії, кожна з яких має власне поставлене суспільством завдання. У процесі позитивного вирішення таких завдань, людина виходить з кризи з посиленим відчуттям внутрішньої єдності, що дає їй можливість надалі блискуче справлятися з життєвими негараздами. Неспроможність успішно подолати кризу та виробити відповідну власній ідентичності модель взаємодії зі світом породжує внутрішній конфлікт, який негативно позначається і на розвитку людини, і на її самореалізації.

Запропонований Е. Еріксоном підхід не позбавлений низки суперечливих моментів, що, проте не завадило йому стати концептуальною основою для подальших інтерпретацій особистісної ідентичності. В сучасному інтелектуальному дискурсі вона тлумачиться як внутрішня безперервність і тотожність особистості, спроможної до сприйняття групових ідеалів та цінностей [16, с. 562-563]. Завдяки цьому, як доводить, приміром, З. Бауман, ідентичність уявляється людині «природним житлом» або ж зручним притулком, у якому вона віднаходить безпеку і впевненість [2, с. 127]. Інакше кажучи, апелюючи до ідентичності, людина та й увесь сучасний інтелектуальний дискурс, намагаються віднайти стабільні підвалини життя у швидкозмінному світі, часто забуваючи про те, що такий безперервний розвиток самототожної особистості можна було віднайти хіба що в домодерну добу. І в античному, і в середньовічному суспільстві, ідентичність

людини була заданою зовнішніми щодо неї чинниками (світогляд, станова чи статева приналежність тощо) та визначала її місце й призначення в соціумі. В такому світі, кожен знав ким є інший і ким є він сам, тобто лицар, розумів, що він лицар і таким його визнають інші, що покладає на нього особливі обов'язки, так само як селянин розумів своє місце та призначення в суспільстві. Формування такої ідентичності відбувалося поступово у процесі подолання життєвих криз з допомогою випробувань та ініціацій, що посилювали відчуття внутрішньої самототожності.

Ситуація почала стрімко змінюватися у процесі переосмислення мислителями доби Відродження християнського віровчення. Шукаючи відповіді на злободенні тогочасні питання, вони, як свідчить «Промова про гідність людини» Дж. Піко делла Мірандоли, приходять до висновку, що людина була створена Богом без чітко визначеного місця, без власного образу та особливого обов'язку – все це, згідно з задумом Божим, вона мала право визначити самостійно [22, с. 45]. У висліді цих світоглядних трансформацій починає руйнуватися зовні задана особистісна ідентичність, а людина робить перші спроби вийти за межі станової визначеності та самостійно формувати себе. Такі зміни відкривали неймовірні соціальні перспективи перед сміливими, активними та винахідливими, zarazом прирікаючи їх залишатися у постійному русі та невизначеності.

Сформована в епоху Відродження ідея «незавершеності» людини, вкоренилася у суспільному світогляді з приходом суспільства модерного типу, яке і поставило на порядок денний проблематику ідентичності. У суспільства традиційного типу, особистісна ідентичність була своєрідним «подарунком долі», натомість з приходом модернізації, станові, кланові, цехові характеристики почали втрачати своє значення, змушуючи людину самостійно обирати свій життєвий сценарій та шукати стабільні підвалини власного життя. Поступовий демонтаж колишніх порядків супроводжувався постійним пошуком нових стабільних підвалин людського існування. Вибудовувалися вони цілеспрямовано й, що особливо важливо, на засадах розуму, який почав уявлятися як не тільки як сутнісна риса людини, а й потужний інструмент удосконалення суспільного ладу та покращення умов життя. Чи не найвиразніше така думка проявилася у філософії І. Канта, який вимагав від людини проявити мужність та скористатися власним розумом [14]. Мислитель вірив, що уміле ним послугування сприятиме гармонізації суспільних відносин та стимулюватиме зростання особистого і суспільного добробуту.

Засаднича для модерного типу суспільства ідея самоконструювання людини на засадах розуму, сформувала широкі перспективи для особистісної самореалізації людини, породивши водночас чимало проблем і суперечностей. Руйнування властивої традиційному суспільству соціальної визначеності, супроводжувалося утвердженням примусового і обов'язкового самовизначення на

засадах розуму. Це призвело до того, що розпад станової системи не призвів до вільного дрейфу індивідів, а змінився класовим суспільством. На відміну від визначеної народженням станової приналежності, класовий характер відносин вимагав від людини постійних зусиль та власної відповідальності. Щоб належати до певного класу, замало було народитися його представником, класову приналежність потрібно було постійно підтверджувати та доводити своєю поведінкою та справами. Така ситуація вимагала від людини не тільки постійної напруги, а й нівелювала можливість здавалось би вільного вибору ідентичності [27, с. 193-200].

Певні складнощі самовизначення породжувала й характерна для модерного типу суспільства залученість людини до великої кількості розмаїтих соціальних інститутів, у кожному з яких проявлялася не якась загальна особистісна ідентичність людини, а окремі її прояви та аспекти. Одночасне програвання різних соціальних ролей, окремі з яких могли видаватися навіть уродженими (як, приміром, статеві чи етнічні), цілком закономірно породжувало когнітивний дисонанс, бо за таких умов дуже складно чітко усвідомити, яка ж розмаїтих соціальних ролей відображає справжню ідентичність людини, її власне «Я». Проблема помітно загострилася у момент виходу на авансцену історії масової людини, яка, як показав свого часу Х. Ортега-і-Гассет, «не відрізняється від інших, а являється повторенням загального типу» [20, с. 17].

Перехід суспільства до «ситуації постмодерну» (Ж. Ф. Ліотар), «плинної сучасності» (З. Бауман), «постіндустріального суспільства» (Д. Белл) або «суспільства третьої хвилі» (Е. Тоффлер) посилив проблему самовизначення особистості. У висліді цивілізаційних зрушень постіндустріальної доби людина опинилася у новій для себе ситуації – в нестабільних умовах життя вона була вимушена конструювати та зберігати особистісну ідентичність залежно від кон'юнктури. Ситуацію ускладнювало повоєнне розчарування у стандартах і соціальних проектах світського гуманізму. Критика ідеалів та розвінчання колишніх авторитетів, супроводжувалося постійним зростанням недовіри до різного роду метанаратів, що у підсумку своєму призвело до втрати людиною останніх стабільних життєвих орієнтацій. Вона опинилася у світі абсолютної свободи, спонтанності, а подекуди й гри й могла вільно й без жодного примусу, формувати власну ідентичність [27, с. 202-203].

Руйнування упорядкованого, детермінованого життєвого світу людини помітно прискорилося під впливом глобалізації та інформатизації усіх форм суспільного буття, набувши небувалої до цього гостроти після винайдення та масового поширення Інтернету. Ця, на перший погляд, «невиразна технологія» докорінно змінила просторово-часові уявлення, тим самим змусили людину самовизначатися у новому для себе світі [15, с. 2]. Зокрема, традиційне уявлення про простір як абстрактну відстань, яку можна подолати

за певний проміжок часу, втратило своє фундаментальне значення. У мережевому світі, простір визначається швидкістю комунікації, а тому невеликий відрізок шляху може долатися за набагато більший часовий інтервал, ніж великі глобальні відстані. Відповідно, простір – це не відстань, а сукупність різних відстаней, які формують абсолютно нову для людини реальність – розірваний простір, у кожній частині якого людина має віднайти своє власне місце та залишитися собою.

Безумовно, ця зовсім нова для людини соціокультурна ситуація породжувала внутрішню тривогу, особливо на зорі становлення Інтернету. Саме тоді яскраво проявилися тенденція до свавільного конструювання користувачами мережі своїх ідентичностей шляхом безпідставного вибору особистісних характеристик і аватарів. За таких умов різко падав рівень довіри до ідентичності, що надавалася користувачем певного комунікаційного ресурсу, що й породжувало застороги про дегуманізацію людини та руйнування підвалин соціальності. Сама ж віртуальна реальність ставала страхітливим втіленням постсучасного світу симуляції.

Розрив з реальністю, який визначав онлайн-комунікацію на зорі становлення Інтернету, у єдності з характерною для постмодернізму абсолютизацію шизофреніка, нерідко спотвореною зацікавленими у прибутках мас-медіа, стали головними перешкодами на шляху усвідомлення сформованих мережевою комунікацією переваг у спілкуванні та особистісному самовизначенні. Адже, на відміну від попередніх епох, де людина самовизначалася згідно з зовні заданим соціальним стандартом, багаторівнева просторово-часова реальність сьогодення дає можливість людині жити у самостійно сконструйованому світі. Тут, як свідчать сучасні наукові розвідки, користувачі (у тому числі й тинейджери [6]) здебільшого створюють ідентичності, що не суперечать їхнім офлайн образам [15, с. 118-119]. До того ж мережа дає можливість людині конструювати власну ідентичність без жодного зовнішнього тиску у процесі комунікації з Іншим на основі спільних цінностей, ідеалів та норм. Це призводить до формування великої кількості спільнот зі слабкими соціальними зв'язками, проте позбавлених привілеїв та дискримінації, що відкриває неймовірно широкі перспективи особистісної самореалізації та самовизначення. В опосередкованому технологіями мережевому світі людина отримує шанс розкрити свій внутрішній потенціал, проявити себе, без уваги на статево, етнічну, релігійну чи будь-яку іншу визначеність. Вона отримує абсолютну свободу самовизначення, одразу після того, як у неї з'являється бажання реалізувати власний потенціал та мужність відповідати за самостійно сконструйований образ власного «Я».

Висновки. Небезпідставне зростання наукового інтересу до проблеми самовизначення людини в інформаційно-мережевому світі, супроводжуються перманентним зверненням дослідників до запропонованого Е. Еріксоном визначення особи-

стісної ідентичності як твердо засвоєного й особистісно прийнятого образу себе в усьому багатстві відносин особистості з навколишнім світом, тобто як відчуття відповідності та стабільності власного «Я» незалежно від соціокультурних змін чи будь-якої ситуації. Таким чином, дослідники намагаються скоординувати людину на віднаходження стабільних підвалин свого життя у швидкозмінному світі, часто забуваючи про те що сова Мінерви розпростує свої крила лиш опівночі. Це ж своєю чергою, означає, що висновки й теоретичні узагальнення модерного інтелектуального дискурсу, мали на меті і можуть пояснити лише ті зміни і кризи в самовизначенні людини, що відбулися у процесі руйнування домодерного суспільства, де й можна було спостерігати охарактеризований Е. Еріксоном безперервний розвиток самототожної особистості.

Ситуація з самовизначенням людини почала стрімко змінюватися в епоху Відродження, набувши особливої гостроти в розвинутому індустріальному суспільстві Модерної доби. З приходом модернізації, станові, кланові, цехові характеристики почали стрімко втрачати своє значення, тим самим змусили людину самостійно обирати свій життєвий сценарій та шукати стабільних підвалини власного життя, які тоді міг забезпечити тільки розум. Започаткований ним розпад станової системи не призвів, однак, до вільного дрейфу індивідів, а змінився класовим суспільством, де приналежність визначалася не народженням, а постійними власними зусиллями та вчинками. Така визначена розумом приналежність до класу не тільки нівелювала можливість вільного вибору ідентичності, а й призвела до формування масової людини.

Ситуація змінилася тільки з появою інформаційно-мережевого простору, який, з одного боку, ускладнив, а з іншого – збагатив можливості особистісного самовизначення. Опосередкована технологіями комунікація змінила просторово-часові уявлення, тим самим відкрила можливість для стрімкого розширення кола Інших з якими може взаємодіяти людина, формуючи ідентичність, що не суперечить її реальному образу. Це ж, своєю чергою, дає підстави стверджувати, що саме в інформаційно-мережевому просторі людина отримує свободу самореалізації, за наявності мужності відповідати за сконструйований самостійно образ власного «Я».

Література

1. Ancis, J.R. The Age of Cyberpsychology: An Overview. *Technology, Mind, and Behavior*. 2020; 1(1). Pp. 1-15. <https://doi.org/10.1037/tmb0000009>.
2. Bauman, Z. Identity in the globalising world. *Social Anthropology*. 2001. 9(2), Pp. 121-129. doi:10.1017/S096402820100009X.
3. Bell, D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. NY: Basic Books, 1976. 616 p.
4. Brzezinski, Z. Between two ages/ America's Role in the Technetronic Era. New York: Viking Press, 1970. 123 p.

5. Власенко, Ф. П. Віртуальна реальність як протистір соціалізації індивіда. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 56. С. 208-217.

6. Голян, І.М., Сторожук, С. В. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів: антропологічний вимір. *Антропологічні виміри філософських досліджень*. 2016. Вип. 9. С. 17-28.

7. Danylova, T., Storozhuk, S., Vus, V., ... Pavlova, O., Kholodynska, S. *Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland : 1960)* this link is disabled, 2022, 75(11), Pp. 2850–2854.

8. Deleuze, G., Guattari F. *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*. Harmondsworth, United Kingdom: Penguin Classics, 2009. 432 p.

9. Дзьобань, О. П., Жданенко, С. Б. Множинна ідентичність особистості у мережевих умовах: до антропологічних засад інформаційного права. *Інформація і право*. 2020. № 3. С. 34-45.

10. Erikson, E. *Identity Youth and Cris*. New York; London: Norton paperback, 1994. 336 p.

11. Heidegger, M. *Being and Time*. New York: Harper Perennial Modern Classic, 2008. 608 p.

12. James, W. *The principles of psychology*. New York : Cosimo classics, 2007. Vol. 2. 706 p.

13. Knight, A., Saxby, S. Identity crisis: global challenges of identity protection in a networked world. *Computer Law & Security Review*. 2014, 30 (6), Pp. 617-632. doi:10.1016/j.clsr.2014.09.001

14. Кант, І. Відповідь на запитання: Що таке Просвітництво?. *Мислителі німецького романтизму*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. С. 158-161.

15. Кастельс, М. *Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства*. Пер. з англ. Київ, ТОВ «Ваклер», 2007 304 с.

16. Кизима В. Самоідентичність. *Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. Шинкарука*. Київ: Абрис, 2002. С. 562-563.

17. Ліотар, Ж. Ф. Ситуація Постмодерну. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. Вип. 5-6. С. 15-38.

18. Лісовенко, А. Ф. Проблема формування особистісної та соціальної ідентичності в епоху цифрової реальності. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 303-306.

19. Masuda, Y. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Tokyo, Japan : Institute for the Information Society, 1980. XIV, 171 p.

20. Melchert, N. *The Great Conversation: A Historical Introduction to Philosophy*. Oxford University Press, USA. 2010. 784 p.

21. Ортега-і-Гассет, Х. *Бунт мас*. Нью-Йорк: Видання Організації Чотирьох Свобід України (ООЧСУ), 1965. 58 с.

22. Ploeg, I. van der, Pridmore, J. *Digitizing Identities Doing Identity in a Networked World*. New York, Routledge, 2020. 308 p.

23. Піко делла Мірандола, Дж. Промова про гідність людини. *Всесвіт*. 2014. № 11–12. С. 38–63.

24. Ремо, Дж. К. Съе чуття. Влада, багатство і виживання в епоху мереж. Київ: Yakaboo Publishing, 2018. 384 с.

25. Schmidt, E. Cohen, J. The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business. London : John Murray, 2013 315 p.

26. Сторожук, С. Меморіальні спільноти у глобальному світі. Наукові студії з соціальної та політичної психології, 2022. Вип. 49(52). doi.org/10.33120/ssppj.vi49(52).262.

27. Сторожук, С., Кривда, Н. Вплив медіа на колективну пам'ять. Науковий журнал «Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія», 2020. 11 (1). С. 90-100. doi:http://dx.doi.org/10.31548/hspedagog2020.01.090.

28. Сукенніков, О.В. Особистість як соціокультурний феномен: історико-філософський аналіз : Дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05.; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2021. 231 с.

29. Тоффлер, Е. Третя Хвиля.. Київ: Вид. дім «Всесвіт», 2000. 480 с.

30. Фройд, З. Вступ до психоаналізу. Переклад з німецької: Петро Таращук. Київ: Основи, 1998. 709 с.

31. Фуко, М. Археологія знання. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.

Анотація

Петранюк А. І. До питання про кризу особистісної ідентичності в інформаційно-мережевому світі – Стаття.

У статті досліджується вплив опосередкованої мережевими технологіями соціальної взаємодії на самовизначення особистості. З цією метою розглянуто причини зростання наукового інтересу до проблем, що супроводжують самовизначення людини в інформаційно-мережевому світі, охарактеризовано панівні в сучасному інтелектуальному дискурсі підходи до тлумачення особистісної ідентичності та виявлено некритичне звернення дослідників до запропонованого Е. Еріксоном в середині ХХ ст. визначення особистісної ідентичності як твердо засвоєного й особистісно прийнятого образу себе в усьому багатстві відносин особистості з навколишнім світом, тобто як відчуття відповідності та стабільності власного «Я» незалежно від соціокультурних змін чи будь-якої ситуації. Таким чином, як показано в роботі, дослідники намагаються скоординувати людину на віднаходження стабільних підвалин свого життя у швидкозмінному світі, часто забуваючи про те що сова Мінерви розпростує свої крила опівночі. Це ж, своєю чергою, означає, що висновки й теоретичні узагальнення модерного інтелектуального дискурсу, мали на меті і могли пояснити лише ті зміни і кризи в самовизначенні людини, що відбулися у процесі руйнування домодерного суспільства, де й можна було спостерігати охарактеризований Е. Еріксоном безперервний розвиток самототожної особистості.

Зникнення самототожної особистості, як показано у ході дослідження, розпочалося в епоху Відродження та набуло особливої гостроти в розвинутому індустріальному суспільстві. З приходом модернізації, станові, кланові, цехові характеристики втратили своє значення, тим самим змусили людину самостійно обирати

свій життєвий сценарій та відшукувати нові підвалини власного життя, які в той час міг забезпечити тільки розум. Утвердження примусового самовизначення на засадах розуму супроводжувалося становленням класового суспільства, у якому ідентичність визначалася не народженням, а постійними власними зусиллями та вчинками. Така визначена розумом приналежність до класу нівелювала можливість вільного вибору ідентичності та сприяла формуванню масової людини. Ситуація змінилася тільки з появою інформаційно-мережевого простору, який з одного боку, ускладнив, а з іншого – збагатив можливості особистісного самовизначення. Зокрема, опосередкована технологіями комунікація змінила просторово-часові уявлення, тим самим відріла можливість для стрімкого розширення кола Інших з якими могла взаємодіяти людина, формуючи багатогранну особистісну ідентичність, що не суперечить її реальному образу.

Ключові слова: ідентичність, особистісна ідентичність, криза ідентичності, інформаційно-мережевий простір, Інтернет, просторово-часові уявлення.

Summary

Petraniuk A. I. To the question about the crisis of personal identity in the information and networking world. – Article.

The article explores the impact of networked technologies of social interaction on the self-determination of personality. For this purpose, the reasons for the growth of scientific interest in the problems accompanying the self-determination of the individual in the information and network world were considered, the dominant approaches to the interpretation of personal identity in the modern intellectual discourse were characterized, and was revealed an uncritical appeal of researchers to the definition proposed by Erik Erikson. The researcher considered identity as a firmly absorbed image of himself in all the richness of relations with the surrounding world, that is, as a sense of stability of his own "I" regardless of socio-cultural changes or any situation. Thus, as shown in the work, researchers seek to coordinate a person to find stable foundations for their life in a rapidly changing world, often forgetting that the owl of Minerva spreads its wings only with the coming of the dusk. This, in turn, means that the conclusions and theoretical generalizations of modern intellectual discourse aimed to explain the changes and crises in human self-determination that occurred during the destruction of pre-modern society, where the continuous development of self-identical personality, as described by E. Erikson, could be observed.

The disappearance of self-identical personality, as shown in the course of the research, began in the Renaissance era and gained particular sharpness in developed industrial society. With the advent of modernization, the characteristics of status, clan, and guild lost their meaning, thus forcing a person to independently choose their life scenario and search for new foundations of their own life, which at that time could only be provided by reason. The affirmation of compulsory self-determination on the basis of reason was accompanied by the formation of a class society, in which identity was determined not by birth but by

constant efforts and actions. Such an intelligence-defined belonging to a class leveled the possibility of a free choice of identity and contributed to the formation of a mass man being. The situation changed only with the emergence of information and network space, which, on the one hand, complicated, and on the other hand, enriched the possibilities of personal self-determination. In particular, the technology-mediated communication

changed the spatial-time perceptions, thereby opening up the possibility of rapidly expanding the circle of Others with whom a person could interact, forming a multifaceted personal identity that does not contradict its real image.

Key words: identity, personal identity, identity crisis, information and network space, Internet, space-time ideas.